

Huis ter Leede

Een geheime briefwisseling uit 1468/9

Joke Honders

Op plaatsen waar je het helemaal niet zou verwachten, kom je soms zaken tegen die onze eigen regio aangaan. Zo vond ik op internet dat zich in het Zeeuws archief te Middelburg een briefwisseling bevindt aangaande het slot ter Leede¹ en Lienden. Nu had ik geluk, want één van onze transcribenten, Dick Spies, woont in Middelburg en hij was zo vriendelijk deze oude stukken voor mij te fotograferen en op te zenden, waarvoor nogmaals mijn hartelijke dank.

Veere en de familie van Borselle

Wat heeft Zeeland nu met Ter Leede en Lienden te maken zult u zich afvragen? Dit is gelegen in het feit dat een van de heren van Culemborg, Gerrit, gehuwd was met Elizabeth van Buren († 1451). Elizabeth had tot moeder Eleonora van Borssele, de enige zuster van Frank van Borselle, graaf van Oostervant etc., tevens 4^e man van de bekende Jacoba van Beieren. Veel van Frank zijn bezittingen zijn na zijn dood een tijdlang in bezit geweest van de heren van Culemborg namelijk bezittingen zoals Borselle en St. Maartensdijk in Zeeland, maar ook Hoogstraten in België.

De stukken betreffende Ter Leede die zich in Middelburg bevinden zijn bijna allemaal gericht aan Hendrik van Borselle (een achterneef van Frank), heer van Veere, met uitzondering van een conceptbrief aan Jan van Zuilen. De brieven zijn afkomstig van Arend Pietersz van Leiden, kannunik en scholaster van St. Marie te Utrecht, die de brieven schrijft in opdracht van de domproost Gijsbert van Brederode. Uit de brieven blijkt dat hij onderzoek heeft moeten doen ten behoeve van Hendrik van Borselle naar een mogelijke aankoop van het slot ter Leede en de helft van Lienden, ondanks het feit dat deze goederen al een aantal jaren in leen van de hertog van Gelre gehouden worden door de heren van Culemborg. Vanaf 1461 om precies te zijn toen de graaf van Culemborg de helft van de heerlijkheid Lienden en de heerlijkheid Ter Leede enz. kocht afkomstig uit de geliquideerde boedel van de domdeken van Keulen, Walraven van Meurs. De graaf van Culemborg kocht toen ook het Erfschenkambt van Gelre, verbonden aan den z.g. Schenkhof te Kesteren. Van de Schenkhof is echter verder geen sprake in de bewuste briefwisseling.

Geheime briefwisseling

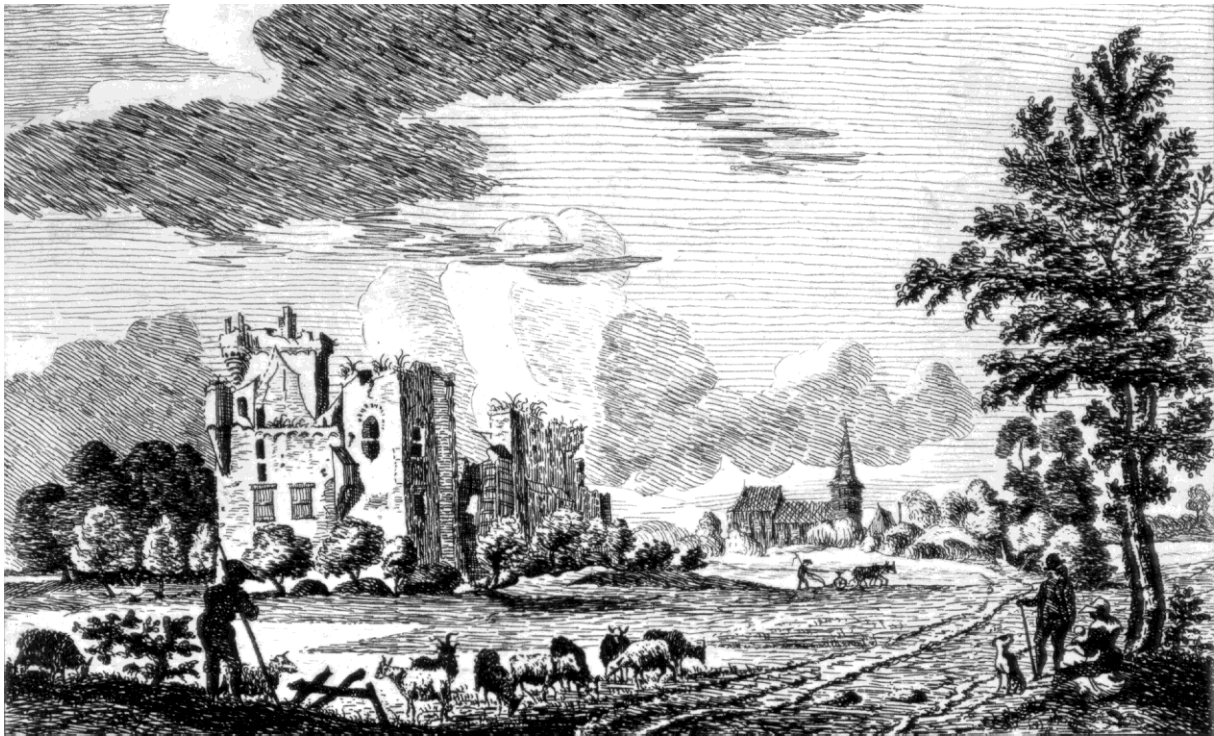
Het bijzondere aan deze briefwisseling is dat het blijkbaar allemaal in het geheim moest gebeuren. Op een van de brieven staat bijvoorbeeld *'Incogniten* aangaande der heerlijkheid van

*Portret van Frank van Borselen
(overl. 1470).*

Lienden' en in een andere brief 'mijn heer die domproost heeft mij bevolen dat ic ju schrijve soude *in 't geheim* wat ghij die hertog van Gelre scenken zoudet willen ende hoe groot die somme wesen soude. Hij wilt weder in die coop verdienen.'

Uit de brieven wordt duidelijk dat Hendrik van Borselle op zoek is naar een heerlijkheid met lage en hoge jurisdictie waar zes- tot zeventhonderd gulden renten jaarlijks uitkomen en dat binnen het Sticht van Utrecht of in Gelderland moest liggen. Via Jan van Montfoort (een neef van de schrijver of de domproost) blijkt dat Ter Leede en Lienden mogelijk te koop zou zijn en dat de eigenaar, de jonker van Culemborg eventueel daartoe wel genegen zou zijn. In de brief lezen we dan ook: 'dat hij ghevonden heeft een goet ende heerlijkheid gelegen binnen den lande van Gelre, gelegen bij Reenen geheten Ter Leede ende behorende den jonker van Culenborch ende die zelve mine neve heeft te kennen gegeven ... als waren dat saken daertoe ghenegen waere nu dat selve goet te kopen.' Hendrik wil vervolgens weten waaruit die goederen precies bestaan en vooral wat de waarde ervan is, maar ook wil hij weten of het slot in de laatste oorlog niet geleden heeft en of er geen ruiters hebben gelogeed, waardoor de boel beschadigd zou kunnen zijn. Op dit laatste heb ik geen antwoord kunnen vinden.

De waarde van de goederen

In antwoord op deze vragen blijkt om welke zaken het precies gaat en vooral wat de waarde ervan is:

1° Het halve dorp en heerlijkheid Lienden, hoog en laag en andere goederen, die men in leen heeft van de abdesses van Elten.

2° Het slot en de heerlijkheid ter Leede, hoog en laag [ter Leede was een zelfstandige heerlijkheid] met een deel land waar het slot op staat, dat men te leen houdt van de hertog van Gelre.

3° De heerlijkheid van de 'Oude Waard' en de Hof en de Heerlijkheid van de Schuilenburg hoog en laag, houdt men te leen van de abt Sint Pieter te Utrecht [blijkbaar waren dit dus allemaal aparte heerlijkheden].

4° De heerlijkheid van de 'Leedschen Weerten en de heerlijkheid van 'den Amelschen Bongart', houdt men te leen van Gade van Hemelrijk.

5° Het 'dagelijkse gerecht' ende heerlijkheid van het dorp Ommeren.

De taxatie van de hierboven beschreven goederen wordt als volgt beschreven:

1° De tienden en renten die tot Lienden en ter Leede horen, worden getaxeerd op jaarlijks omtrent zevenhonderd Rijnse guldens.

2° Van het slot ter Leede en de andere heerlijkheden, de geestelijke lenen zoals de kerk van Lienden, de kerk van Kesteren en de kapel van Verhuizen en daarbij drie vicariën. Verder de heerlijke leengoederen en de heerlijke tijnsgoederen, profijten, tijns van visserijen en zwanendriften, en de smaltienden van schapen en varkens, getaxeerd op zesduizend Rijnse guldens.

3° De heerlijkheid Lienden en ter Leede is wel duizend rijnse guldens waard per jaar.

Volgens de schrijver zijn het totaal van de goederen dus wel vijfduizend gulden meer waard dat waarvoor zij 'verset' zijn. De schrijver meent daarom dat alles bij elkaar wel 25000 duizend Rijnse gulden waard is.

Wat opvalt bij deze zaken is dat er wel sprake is van de kerk van Kesteren maar niet van goederen in Kesteren, wel van de Heerlijkheid Ommeren maar niet van de kerk van Ommeren.

Tot slot

Of Hendrik van Borsellen erop geboden heeft en hoeveel, is niet bekend. Feit is wel dat de koop niet is doorgegaan, want de heren van Culemborg en hun nazaten (het vererfde telkens weer op andere families) zijn nog lang in bezit ervan gebleven.

Noten

1. In 1378 is er voor het eerst sprake van het huis Ter Leede wanneer Johan, heer van Lienden met het huis, singels en boomgaard en het hoog gerecht ermee wordt beleend. Een mogelijkheid is dat het zelfs nog ouder is, want in een oorkonde uit 1306 is sprake van een huis *op* de Nijgerlede. Tot nu toe is aangenomen dat deze oorkonde op een kasteel bij Leerdam slaat, maar dat is volgens mij onjuist. Bekijken we een iets latere oorkonde, namelijk uit 1328, dan is daar ook sprake van Nijerlede en dat slaat wel degelijk op het gebied bij Kesteren. Met Nijgerlede of Nijerlede wordt een nieuwe waterloop bedoeld. Er is blijkbaar in die tijd of kort tevoren een nieuwe waterloop gegraven of bijvoorbeeld een oude verlande Rijnloop uitgediept voor een betere afwatering in de Marsch en Leede/Oudwaard. Omdat deze watergang beschouwd werd als de grens tussen Rhenen en Kesteren-Lienden is het mogelijk dat om strategische overweging hier een huis of kasteel gebouwd is.

In de oorkonde uit 1306 is trouwens sprake van de St. Paulusabdij en daar weten we zeker van dat die goederen in de Oudewaard hadden liggen en daar komt de term Nieuwerlede in de Oudewaard rond 1378 nog steeds voor en van Leerdam is nergens sprake bij de lenen van de St. Paulusabdij.

Ter Leede is rond 1672 door de invallende Fransen zodanig verwoest dat er slechts een ruïne overbleef en is rond 1823 afgebroken.

Eerder verschenen in de Nieuwsbrief.